

Педагогічна система формування креативності майбутніх учителів філологів у процесі фахової підготовки

Потієнко Марина Олександрівна, аспірант
Луганський національний університет ім. Т. Шевченка (Україна)

В учбових закладах України в цілому склалася система роботи по розвитку творчого потенціалу викладачів як підвищенню професійної майстерності, організуються і проводяться різні види заняття психолого-педагогічного циклу, узагальнюється і поширюється креативно-педагогічний досвід, що спирається на праці: П.К. Енгельмейера, В.П. Беспалько, В.А. Кан-Калика, Н.Д. Никандрова, Н.В. Кузьміної, В.И. Загвязинського, А.В. Мудрика та ін. Проте немає цілісного теоретичного осмислення педагогічного процесу як креативної системи, відсутнє теоретичне осмислення динаміки креативності педагогічного процесу і необхідного для управління цим процесом стилю мислення педагога.

Ми ґрунтуємося на думці В. Беспалько, який вважає, що «педагогічна система — це сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого й навмисного педагогічного впливу на формування особистості з заданими якостями» [1, с. 6]. Крім цього, дослідник доводить, що системний підхід є основою будь-якої педагогічної технології, відтворюваність і планована ефективність якої цілком залежать від її системності [2, с. 292]. Також Шуркової Н., яка під педагогічною системою розуміє "взаємодію педагога з дітьми, за допомогою тонкого психологічного дотику до особистості, мистецтвом яким володіє педагог" [3, с. 8]. Велика частина педагогів-дослідників усвідомлювала, що не тільки послідовна та продуктивна реалізація системного підходу неможлива без визначення специфіки педагогічних систем, але справедливо і зворотне - визначення специфіки педагогічних систем неможливо без послідовного застосування процедур системного підходу. [4, с. 420].

Спираючись на Н. Кузьміну, яка вважає, що "педагогічна система визначається як безліч взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти та навчання молодого покоління й дорослих людей" [5, с. 425; 2, с. 299], та І. Підласого, який кваліфікує педагогічну систему як "тривалий організаційно-технологічний комплекс, який забезпечує досягнення заданої мети" [6, с. 4]. У нашому дослідженні під педагогічною системою формування креативності майбутніх учителів-філологів у процесі фахової підготовки ми будемо розуміти сукупність цілеспрямованих компонентів процесу навчання студентів знанням, умінням, навичкам роботи в галузі філологічної діяльності, які взаємопов'язані між собою та породжують нові погляди та ідеї на розвиток творчої активності й формування особистісних креативних якостей на вдосконалення фахової підготовки майбутніх фахівців.

Одне з головних завдань системи освіти — виховання творчо мислячих фахівців, що володіють високим творчим потенціалом. Таким чином, нашим завданням стала розробка такої педагогічної системи, яка спиралася б на основі креативної педагогіки (А.Г. Алейніков, А.І. Башмаков, О.В. Морозов, Д.В. Чернілевський і ін.). Важливим для

нашого дослідження є вивчення освітнього процесу у вузі, особливостей креативної освітньої діяльності, її стану і напрямку розвитку (І.Є. Брякова, Т.О. Дронова, Г.І. Ібрагімов, Е.П. Костіна, В.Г. Риндак та ін.), самореалізації професіонала (Г.Б. Горська, В.Г. Горяев, А.Н. Єфремова, І.В. Золотухіна, Т.Ф. Маслова, С.А. Мулькова і ін.) в умовах безперервної освіти (О.М. Новіков, Т.Ю. Ломакіна, Г.К. Орешкіна та ін.), інтеграційних процесів в освіті — В.О. М'ясников.

Проблему здібності до самореалізації у студентів вузів досліджувала Т.І. Баришнікова, розвитку функції самореалізації старшокласників в учбово-діловій грі — Н.В. Борисова. У дисертаційному дослідженні Л.М. Дроздікової розглядається творча самореалізація старшокласників в умовах системно-цільової диференціації вчення, дослідження М.І. Ситникової присвячене творчій самореалізації особи молодого педагога, Є.А. Никітіна актуалізує самореалізацію школярів в ученні.

Будь-яку освітню установу, в основі діяльності якої лежать нетрадиційні підходи, ідеї, можна віднести до авторських педагогічних систем, назвати авторською школою. До них по праву можна зарахувати педагогічні системи Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського, Л.М. Толстого, О.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, В.А. Караковського і багато інших систем педагогів-класиків, сучасних педагогів-новаторів і керівників учбово-виховних установ.

Обґрунтування педагогічної системи підготовки майбутніх педагогів у студентів філологічних спеціальностей креативності до роботи в фаховій діяльності передбачає обґрунтування всіх її складових компонентів, а саме: мети, змісту, організаційних форм і методів навчання, взаємодію суб'єкта з об'єктом.

До визначення педагогічної системи ми підійшли через структурні компоненти педагогічної системи, виділені російським ученим Н.В. Кузьміної.

- 1) цілі вчення і виховання (загальні і приватні цілі утворюють «дерево цілей»);
- 2) суб'єкти вчення і виховання (педагоги, вихованці, виховний колектив);
- 3) об'єкти вчення і виховання (ті ж самі — педагоги, вихованці, виховний колектив);
- 4) освоюваний досвід, тобто зміст освіти — знання, навички, уміння, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісних стосунків;
- 5) засоби педагогічної комунікації (все різноманіття методів, прийомів, матеріально-технічних засобів вчення і виховання)[5, с. 334].

Деякі дослідники виділяють додаткові компоненти педагогічної системи: управління учбово-виховним процесом, результати педагогічної діяльності, освітнє середовище, педагогічна технологія. Але неважко переконатися, що вказані компоненти — це похідні від компонентів, виділених Н.В. Кузьміної.

Тож, під метою педагогічної системи в нашому дослідженні пропонуємо розуміти: формування у студентів направленості на виховну, творчу роботу в філологічній галузі, набуття необхідних теоретичних знань і практичних умінь в цьому напрямку, оволодіння професійно важливими для роботи в філологічній галузі якостями особистості.

Зміст підготовки студентів, який ми розглядаємо через призму мети педагогічної системи, вираженої категоріями креативності, являє собою єдність науково-теоретичної, практичної, психологічної й психофізіологічної готовності до креативності.

Поняття креативності є інтегральною якістю особи, яке має динамічний характер і здібність до розвитку в визначених умовах. Це дозволяє сформулювати методіку педагогічної системи, сприяючи підвищенню ефективності професійної підготовки студентів педагогічного вузу:

1) У роботі педагогів і викладачів при вивченні студентів педагогічного вузу повинні враховуватися чинники інтелектуальної, соціальної і педагогічної креативності як прояв провідних потреб, що реалізуються в професійній діяльності.

2) Необхідно особливу увагу приділяти середньо-креативним і низько-креативним студентам, оскільки, на відміну від високо-креативних, вони проявляють меншу активність і адаптивність до педагогічної професії, що часто приводить до конфліктів і може гальмувати розвиток особистості.

3) Формувати педагогічну креативність студентів слід в умовах індивідуального підходу з урахуванням їх мотиваційної спрямованості.

4) В якості конкретних прийомів розвитку педагогічної креативності можна використовувати різні психогімнастичні ігри і вправи з методик на визначення рівня розвитку креативності по моделюванню майбутньої професійної діяльності.

Серед методів креативної педагогіки в педагогічній системі, на нашу думку, треба віддати перевагу методу аддактивної ситуації, який широко застосовувався французьким дідактом Гі Брюсо; вчення через вчення (метод Мартина), метод значимого дорослого на основі механізмів наслідування, метод відкритих завдань, метод рецензії та ін. Ці методи допомагають включати механізми саморозвитку особи, уміти чути себе, а почувши, прийняти єдине вірне на даний момент рішення.

Є.С. Громов та В.О. Моляко називають сім ознак креативності: оригінальність, евристичність, фантазію, активність, сконцентрованість, чіпкість, чутливість. Творчому педагогу властиві також такі якості як ініціативність, самостійність, здібність до подолання інерції мислення, відчуття нового і прагнення до його пізнання, цілеспрямованість, широта асоціацій, спостережливість, розвинена професійна пам'ять [7]. З вище переліченого, обробивши дослідження зарубіжних і вітчизняних дослідників, ми розробили критерії педагогічної системи, що формуватимуть у студентів філологічних спеціальностей креативність: мотиви і цінності творчої діяльності (орієнтація на творчість і культуру; потреба в успіху в різних видах креативної освітньої діяльності; задоволеність від розвитку культури творчої самореалізації); знання про культуру і творчість (глибина розуміння творчості для розвитку культури творчої самореалізації; системність освоєння знань про культуру, творчість, базові цін-

ності; самооцінка творчих здібностей); суб'єктна творча діяльність (здібність до творчого саморозвитку; оригінальність освітніх продуктів креативної освітньої діяльності; сформованість професійно-творчих компетенцій). Все це дозволяє оцінити розвиток культури творчої самореалізації особистості за чотирма рівнями: ситуативний (низький), фрагментарний (середній), евристичний (вище середнього), системно-творчий (високий).

Взаємодія компонентів педагогічної системи породжує педагогічний процес. Іншими словами, вона створюється і функціонує з метою забезпечення оптимального протікання педагогічного процесу. Функція педагогічної системи, заснована на креативній підготовці майбутніх викладачів, — здійснення цілей, які задаються їй суспільством.

Таким чином, педагогічна система, що формує у студентів філологічних спеціальностей креативність, відображає інноватику в домінуванні їх самостійної орієнтації при трансформації ідеальної моделі розвитку культури творчої самореалізації в індивідуальну на основі наявного і набуваючого досвіду і знань, стимулюючих становлення суб'єктної позиції в креативній освітній діяльності.

Структурними компонентами педагогічної системи виступають: суб'єкти освітнього процесу (викладачі і студенти), мета креативної освітньої діяльності розкривається за допомогою індивідуальних моделей розвитку культури творчої самореалізації студентів-педагогів; зміст креативної освітньої діяльності збагачений цілісним педагогічним знанням про культуру, творчість, норми, цінності, творчу самореалізацію і саморозвиток; форми і методи вчення посилені діалоговою співтворчістю в різних видах креативної освітньої діяльності. Психологічний механізм творчої самореалізації, що актуалізує і сприяючий вирішенню протиріччя між здійсненням творчих задумів для досягнення намечених цілей у вирішенні особово значимих і професійних проблем на основі екстеріоризації суб'єктного позитивного досвіду в різних видах креативної освітньої діяльності і необхідності формування у них професійно-творчих компетенцій, прогнозування траєкторії самореалізації і саморозвитку; результат креативної освітньої діяльності, що виявляється в новоутвореннях особи студентів-педагогів як суб'єктів: педагогічні цінності, що сформувалися, яскраво виражені потреби в творчій самореалізації, наявність систематизованих цілісних знань про цінності, культуру і творчість педагогічної роботи, професійно-творчих компетенцій.

Реалізація класичної і креативної педагогіки здійснюється в ході освітнього педагогічного процесу. Педагогічний процес — це сукупність послідовних і взаємозв'язаних дій педагога і вивчуваних. Цей процес направлений на свідоме і міцне засвоєння системи знань і умінь і вироблення професійних навиків вживання здобутої освіти на практиці.

Педагогічна система ґрунтується на головних принципах, які виникають з мети виховання і з природи виховання: 1) прийняття педагогом студента не лише таким, який він є зараз, а яким він бачить його в майбутньому; 2) домінування цілей виховання загальнолюдських якостей особи над локальними цілями учбових дисциплін; виховання виходить на передній план і забезпечує спонуку до дії. 3) створення креативного середовища як обов'язкового і необхідного джерела розвитку, розкриття латентних здібностей, якими володіє кожна людина.

У вирішенні поставлених завдань викладач виступає

центральною ланкою, він грає стратегічну роль в розвитку особи вивчуваного, у виділенні і активізації його сутнісних якостей.

Ми вважаємо, що в педагогічній системі, яка повинна формувати креативність у студентів філологічних спеціальностей, особлива увага повинна приділятися особистості педагога, вчителя, його креативно організованим методам проведення занять. Адже це не лише приклад високого професіоналізму, але і приклад для наслідування, формування особи вивчуваних і вироблення у них постійної звички до пошуку самовдосконалення. Для педагога дуже важливо не зупинятися на досягнутому.

На думку С.Д. Смирнова, який вважає, що компетентність викладача — це проявлене ним на практиці прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особисті якості та ін.) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сферах, усвідомлюючи соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її

постійного вдосконалення [8, с. 128-132]. При цьому ми дійшли до висновку, що креативність і компетентність — це творча самореалізація викладача на основі усвідомлення себе творчою особою, що самоудосконалюється.

Креативне середовище, для досліджуваної нами педагогічної системи, це не лише необхідна умова, але і педагогічний засіб, який забезпечує особистісний розвиток студентів в процесі актуалізації креативності, а також фундаментальне положення креативної педагогіки. Тут чітко виявляється принцип роботи сканера. Середовище — джерело розвитку лише тоді, коли закони і звичаї, серед яких живе людина, знаходяться в повній гармонії із законами її власної природи.

Тож, в педагогічній системі, яка ґрунтується на розвитку креативності у студентів філологічних спеціальностей, треба виходити з позицій, що людина — це саморозвинена, саморегулююча, самовідновлювана система, в якій креативність закладена з народження.

Література:

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. -М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
2. Драгнев Ю. В. Професійний розвиток майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформаційно-освітнього простору: теорія і практика: монографія. – Луганськ: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2013. – 475 с.
3. Щуркова Н. Е. Педагогическая технология. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 224 с.
4. Кузнецова О. Г. Развитие методологии, системного подхода у вітчизняній педагогіці. Монографія. – Хабаровськ: Вид-во ХК ІППК, 2001. – 152 с.
5. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования. Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 177 с.
6. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студентов педагогических вузов. В 2 кн. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 576 с.
7. Моляко В.А. Психология творческой деятельности. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://pidruchniki.ws/14860110/psihologiya/molyako_psihologiya_tvorcheskoy_deyatelnosti
8. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академи», 2001. – 304 с.